

ANJALANKOSKI
VOIMALAITOSPALSTA

Esihistoriallisen asuinpaikan
kaivaus

Markku Torvinen 1974

A N J A L A N K O S K I

ANJALANKOSKEN voimalaitospalstan esihistoriallisen asuinpaikan
kaivauskertomus v. 1974

Markku Torvinen

ANJALANKOSKI

Kartta- ym. liitteitä 6 kpl

ANJALANKOSKEN

Valokuvat f. 43657 - 7I

VOIMALAITOS

(kuvataulut I - VIII)

om. OY Tampella AB ja

OY Enso-Gutzeit AB

PK 3024 09 ANJALA

X= 6732 06

Y= 489 98

Z= 30-35

KM I7720: I-3

KM I9595: I-I27

Kaivauksen kiintopisteenä ruudussa I:7 oleva kohta esiinpistävässä peruskalliossa. Sen arvo vaaituskoneelta = I24.

Kiintopisteen korkeus merenpinnasta 32,94m.

Kaivauspaikka sijaitsee Anjalankosken kunnassa, joka muodostettiin v:n 1975 alussa kuntaliitoksena Sippolan ja Anjalan kunnista, Kymijoen varrella Anjalankosken (Ankkapurhan) länsirannalla vastapäätä Tampella OY:n Inkeröisten tehtaan voimalaitosta. Museoviraston hallinnassa oleva Anjalan Kartanomuseo on kaivauspaikasta 280 m:n päässä etelään. Aiemmin kuuluikin kaivauspaikka Anjalan kartanon maihin.

Anjalankosken voimalaitospalstan ensimmäiset esihistorialliseen asuinpaikkann viittaavat löydöt tehtiin kesällä 1968. Silloin Matti Huurre suoritti Anjalassa kiinteiden muinaisjäännösten inventointityötä. Tässä yhteydessä löytyi Anjalankosken länsirannalta OY Tampella AB:n ja OY Enso-Gutzeit AB:n ns. voimalaitospalstalta (karttaliite I sekä peruskarttalehdet 3024 09 ja I2) maan pintaan ulottuvan veden kuluttaman laakean kallion reunasta joen puolelta, ruudun I:6 kohdalta (karttaliite 2) kiviaseen kappale, pieni pala keramiikkaa (?) ja 5 kpl.

kvartsi-iskoksia (KM I7720:I=3). Näiden löytöjen perusteella todettiin paikalla olevan esihistoriallinen asuinpaikka. Sen laajuutta ei vielä siinä vaiheessa voitu tarkemmin määrittää. Koska löytöalue on ollut pelto-, puutarha- ja tiemaana, arveltiin asuinpaikan olevan suureksi osaksi tuhoutunut. Löydöstä tehtiin asianmukainen ilmoitus maanomistajille.

Lähin kiinteä muinaisjäänös voimalaitospalstan asuinpaikalle sijaitsee Kymijoen vastakkaisella puolella OY Tampella AB:N Inkeröisten tehtaiden alueella olevalla Tallinmäellä. Osan siinä olevasta asuinpaikasta tutki Gunnar Rosén vuonna 1951 ja -52. (Ks. Rosénin kaivauskertomusta "Sippolan Ankkapurhan ja Pajarin kivikautiset asuinpaikat " top, arkistossa sekä KM I2850 ja I3104). Löydetyin keramiikan perusteella Tallinmäen asuinpaikka ajoittuu varhaiskampakeraamiselle ajalle. Muita esihistoriallisia asuinpaikkoja ei aivan lähellä tunneta. Kaivauspaikasta 3-4 kilometriä länteen olevan Junkkarinjärven ympäristössä tavattiin muutamia asuinpaikkaan viitteavia löytöjä v:n 1968 inventointityössä. Toinen "keskittymäalue" on n. 5 kilometriä Kymijokea ylävirtaan, joen koillisrannalla Viialan ja Keskikylän alueella (Ks. Huurteen inv. kertomus Anjalan ja Sippolan muin. jäännöksistä top.arkistossa).

Anjalankosken voimalaitospalstan esihistoriallisen asuinpaikan tutkiminen tuli ajankohyaiseksi kesällä 1974, kun maanomistajat pyysivät Museoviraston esihistorian toimistoa suorittamaan asuinpaikan tutkimisen, ettei muinaisjäänös olisi esteenä paikalle suunnitellun voimalaitoksen rakentamisessa. Asuinpaikka sijaitsee juuri suunnitellun voimalaitoksen " yläkanavan" alueella (Ks. karttaliite I). Tutkimis-

työn kustansivat maanomistajat Itä-Suomen vesioikeuden päätöksen mukaisesti.

Syksyllä 1974 sai allekirjoittanut Museoviraston esihistorian toimistolta tehtäväksi suorittaa paikalla kaivaus. Piirtäjänä ja apulaisena toimi HuK Anja Torvinen. OY Tampella AB asetti käytettäväksi viisi kaivajaa tehtaan rakennusosastolta. Museoviraston vakinaisesta henkilökunnasta oli kaivauspaikalla ensimmäisellä kaivauspäivänä Matti Huurre. Hän osoitti kaivauspaikan maastossa ja antoi tarpeellisia ohjeita. Kaivaus aloitettiin 30.09. 1974 ja se päättyi 18.10. 1974.

Kaivauspaikan maasto viettää melko jyrkästi Kymijokeen. Kaivausalueella 22 m:n matkalla on korkeusero lähes kolme metriä. Alue on luonnonpuistona; siinä kasvaa kuusien ja mäntyjen lisäksi koivikkoa ja joitakin jaloja lehtipuita. Kaivauspaikan lähellä ja aivan sen vieressä on näkyvissä merkkejä maanviljelyksestä ja puutarhanhoidosta. Kaivausalueen pohjois- ja eteläpuolella on peltoa, ja luoteispuolella kasvaa omenapuu. Lähiympäristössä on villiintyneitä marja- ja kukkapensaita. Peruskarttalehdelle on paikka merkitty leiri-alueeksi. Itse kaivausalueella kasvaa heinikkoa, ja vain muutamia puita täytyi kaivaustöidentakia kaataa (Ks. kuva I). Veden kuluttuma peruskallio on paikoin näkyvissä kaivausalueella . (kuvat I-2, 4, 6, 8)

Kaivauspaikan halki, suunnilleen I-linjaa myöten kohti jokirantaa vie polku, joka yhtyy I-linjan alapään ohi pitkin jokirantaa vievään polkuun. Kaivausalueen luoteis- ja pohjoispuolella on tie, joka vie Tampellan tehdasalueelta voimalaitospadon kautta Anjalan kartanon länsipuolella olevalle maamieskouluille.

I- ja osittain H- linjojen kohdalla kulki vanhojen paikkakuntalaisten kertoman mukaan tie, jota myöten päästiin kosken rannalla olleelle myllylle. Sen peruskivet ovat vieläkin näkyvissä kaivausalueen koillispuo-

lellä lähellä uittoränniä. Paikalla on ollut myös rakennuksia, ja aluetta on käytetty pelto- ja puutarhamaana. Tästä syystä ainakin osa kaivausalueen maasta on siirreltyä.

Kallioisuus on seudulle luonteenomaista. Hieman ylempänä jokivarressa kaivauspaikasta n. 250m pohjoiseen ja samalla puolella jokea, on aivan vesirajasta nousevia pystysuoria korkeitakin kallioita. Tällaista jyrkännettä on n. 400m:n matkalla. Näistä pystysuorista pinnoista saattaa löytyä kalliomaalauksia.

Anjalankosken alapuolella Kymijoki laajenee suvannoksi, jota kutsutaan Koskenalukseksi. Se on järvimäinen ja sen leveys on suunnilleen yksi kilometri. Suvannon Anjalanpuoleista osaa sanotaan Anjalanlahdeksi ja Siipolanpuoleista osaa Mämmälänlahdeksi (Ks. PK 3024 09 ja I2),

Kaivaustyöt aloitettiin maaluttamalla (koe-) linja I 2x2 m:n kokoi-
siin ruutuihin. Linjan pituudeksi tuli 22m (karttaliite I ja 2). Lin-
ja vedettiin rinteeseen poikkisuuntaan ja siis kohtisuoraan korkeuskäyriä
vastaan ja suunnilleen itä- länsi-suuntaiseksi. (kuvat 2-4, 7).

Vaaituskoneen paikka määrättiin kaivausalueen koillispuolelle, ja kiintopisteeksi valittiin koneelta luoteeseen ruudussa I:7 oleva paljas kohta kalliossa. Kiintopisteluviuksi saatiin I24. Vaaituskoje pidettiin samassa asemassa koko kaivauksen ajan.

Kaivaus suoritettiin tasokaivauksena poistamalla maata 10 sm:n kerroksi-
na. Joissakin paikoissa (mm. ruudut I:6-7) oli kallio lähes kokon
ruudun alalla näkyvässä. Luodetta kohti kallio laskeutui alemmas ollen kai-
vausalueella syvimmillään linjan L- M alueella. Myös rinteeseen alaosassa
I-linjan ruuduissa I-3 oli kallio syvemmällä. Ainoastaan mainitussa I-
linjan osassa ei kaivausta jatkettu kallioon asti, koska löydöt lopoui-
vat jo 3. kerroksessa.

Yhteensä avattiin 156M² kokoinen ala.

I- linja kaivettiin kokonaisuudessaan lastalla, samoin osia H- linjasta. Koska löydöt jäivät varsin niukoiksi - muutama iskos ruudusta, kaivettiin loput alueesta lapiolla kuitenkin kerrosjako säilyttään. " Irroitettu" maa seulottiin tai tutkittiin lastalla (kuva I2).

I TASO (karttaliita 2)

Ennen kaivausta oli veden kuluttama kallio maan pinnassa näkyvissä ruutujen I: 6-7 alueella. Osittain H- linjalla ja kokonaan I- linjalla oli turve ohutta- kulunutta. Muualla oli turve paksumpaa. Turpeen alla oli I- ja osittain H- linjalla varsin ohuen ruokamultakerroksen alla kovaksi polkeentunutta, todennäköisesti paikalle ajettua (tie-) soraa ja karkeaa tummanruskeaa hiekkaa.

J - linjan alaosassa ruudun 5 kohdalta alkaen maan pinta nousi jyrkästi kohti pohjoista (kuva 7). Tämän"portaan " pohjoisen puoleinen osa oli tasoitettu pelloksi, jossa oli koekuopasta päätellen lähes 40 sm:n paksuinen ruokamultakerros. Koekuoppaa lukuunottamatta tätä aluetta ei kaivettu.

Ylemmänä rinteessä, rivin 6 alueella ja siitä ylöspäin J- ja M- linjoilla oli maanpinta melko tasaista. Turvekerros oli paksumpi kuin " tiealueella", samoin ruokamultakerros, joka oli n. lapionpiston vehvuinen. (kuvat I2 - I3)

I - linjan ruuduissa 5-6 kallion alapuolella tavattiin voimakkaasti värjäytynyt likamaalaikku (kartta 2) ja samalla linjalla ruutujen I - 3 alalla maa muuttui nopeasti pintamaan alla voimakkaasti tummanruskeaksi.

Kiviä oli I - tasossa melko vähän, vain I - linjan alapäässä ruutujen

I - 3 alueella sekä H - linjalla ruuduissa 4 - 5 ja IO oli huomattavampaa kivikkoa. Nämä kivikasat saattavat olla pellon teon yhteydessä syntyneitä.

Luonnollinen pohja - peruskallio saavutettiin jo I - tasossa ruutujen H:7, I:6 - 7,9 ja osittain ruudun K:6 alalla.

II TASO

2 - tason pohjassa suuri osa kaivausalueesta ulottui peruskallioon. (kartta 3). I - tasossa havaittu sora-alue linjalla I ja osittain linjalla H jatkui alaspäin. Likamaalaikkuja tuli esiin I - linjalla ruuduissa I -3, 5. K - M linjalla maaperä muuttui ruokamullan alla harmaaksi savensekaiseksi hiekaksi.

H - linjalla ruutujen 4 -5 alueella jatkui I - tasossa havaittu epämääräinen harvahko kiveys. Ruutujen H: 8 - 9 alalla oli muutamia kiviä ja ruudun H: IO lounaisnurkassa jo Ix- tasossa esiintullut kivikasa jatkui.

I - linjalla ruuduissa I -2 oli harvaa kiveystä. Ruudussa 3 oli likamaalaikun päällä pieni kivikasa (kuva 5).

Linjat K ja M pysyivät edelleen lähes kivettöminä.

Noin I/3 kaivausalueesta saatiin pohjaan jo tasossa 2 .

III TASO

3 - tason pohjassa saatiin lähes koko alue kallioon. Ainoastaan I - linjan kahden alimman ruudun kohdalla kallio painui alemmaksi. Tällä kohdalla kaivaus lopetettiin harmaaseen löydöttömään savensekaiseen hiekkaan. Linjojen K ja M alueella joidemkin ruutujen alalla oli kal-

liossa kuoppia, mm ruudussa M:6 (~~kuva~~), joissa olisi voitu kaivaa vielä neljättä kerrosta, samoin aivan kaivausalueen pohjoisreunalla linjan M alueella. Kuitenkin alue kaivettiin myös näiltä osin pohjaan 3. kerrokseen. 3. tason pohjasta ei piirretty karttaa; ainoastaan pohjaluvut vaaittiin.

H - linjan pohjoisreunaan jätettiin kaivamatta n. 35 sm:n levyinen alue profiilin piirtämistä varten. Sitä ei kuitenkaan piirretty, koska maaperä oli liikuteltua. Mm. vielä tasossa 3 ruutujen L: 7 ja L: 9 alueelta löydettiin lasinpaloja, porseliinia ja tiilenkappaleita.

Kiinteitä muinaisjäännöksiä, liesiä tms. ei kaivausalueella tavattu. Ei myöskään löydetty nokipesäkkeitä eikä suurempia hiilikeskittyviä.

Asuinpaikka on melko pienialainen. I - linjan suuntaan kaivausalueen ylä- ja alapuolelle rinteeseen 2 ja 4m:n välein riviin kaivetuista koekuopista ei tavattu löydöksiä. Samoin kaivausalueen pohjois- ja eteläpuolelle kaivatut koekuopat olivat löydöttömiä. Ainoastaan kaivausalueen lähelle n. 6 m ruudusta M:6 koilliseen löytyi yksi kvartsi-iskos. Mainittu kuoppa kaivettiin tasatulle peltoalueelle lähelle vaaituskojeen paikkaa.

Asuinpaikkalöytöjä saattaa tulla jonkin verran esiin kaivamatta jätetyltä peltoalueelta (kartta 3, siinä "ruudut" J:I-2, K:M: I-5). Kauemmas luoteeseen, pohjoiseen ja koilliseen kaivausalueen ja tien väliseen maastoon kaivetuista kuopista ei tullut minkäänlaisia löytöjä.

Koko suunnitellun voimalaitospalsten alueelle (ks. liite I) kaivettiin yhteensä 32 kpl 0,5 x 0,5m:n kokoisia koekuoppia jo mainitut kuopat mukaanlukien. Ainoastaan yhdestä saatiin löytönä kvartsiiskos, kuten edellä kerrottiin. Näin ollen uskottiin alueen tulleen riittävästi tutkituksi, ja että alueella ei ole kaivetun pienen asuinpaikan lisäksi muita esihistoriallisia asuinpaikkoja.

Vaaituskoje sijoitettiin kaivausalueen koillispuolelle, paikkaan, josta näkyi koko aiottu kaivausalue. Ruudussa I:7 olevan kiintopisteen lukema koneelta oli I24. Kiintopisteen korkeus laskettiin kiinnittämällä kaivauksen kiintopiste patosillan kanteen, paikkaan x= 6732 IO, y= 490 O2. Kannen korkeus on OY Tampella AB:n rakennusosaston ilmoituksen mukaan 34 m.m.p.y. Tällä tavalla saatiin kaivauksen kiintopisteen korkeudeksi 32,94 m.m.p.y. (ks. liite 5).

Ruudun K:7 alueelta tasosta 2 löydettiin " irtaallaan " kappale hiiltä (pl. ISI). Se otettiin talteen C^{I4} - ajoitusta varten (I9595:90). Kuitenkin on todennäköistä, että hiili on joutunut myöhemmin löytökerrokseen, koska kaivausalueen tästä osasta tavattiin lasia ja kahvikupin palasia aina tasosta 3 asti.

Kaivauslöydöt olivat sangen niukat (ks. liite 6). Löydöt jakaantuvat tasottain seuraavalla tavalla:

- kvartsikaapimia tasosta I	2 kpl	- piikaapimia tasosta I	1 kpl
	2 I		2 2
	3 I		3 -
yhteensä	4 kpl	yhteensä	3 kpl

- pii- iskoksia	tasosta I	28,5g
	2	4,5
	3	-
	yhteensä	33,0 g

- kvartsi-iskoksia	tasosta I	481,5 g
	2	804,0
	3	127,0
	yhteensä	1412,5 g

- palanutta luuta	tasosta I	4,5 g
	2	8,0
	3	2,0
	yhteensä	14,5 g

- kvartsikappaleita, joissa on iskennän jälkiä tasoista I ja 2, yht. 2 kpl.

- hiilinäyte tasosta 2 (I9595: 90)

- taltta, tyypiltään myöhäistä Suomensjärven kulttuuria edustava (I9595:91)
tasosta 2

- poikkitaltan teräkulmän katkelma (I9595:94) tasosta 2

- kuparirahoja 2 kpl (I9595: 42 ja 76) Tasosta I ja 2

- kuparivarrasta 3 palaa (I9595: II ja I4) tasosta I

Kaikki pii- ja hiili-iskokset: pyörä- ja taltat.

Ajoituksen kannalta ovat tärkeimpiä löytöjä poikkitaltta (:91) ja poikkitaltan teräkatkelma (: 49). Näiden perusteella sekä myös siksi, että kaivauksissa ei saatu yhtään keramiikkaa, voidaan asuinpaikan käyttäaika sijoittaa Suomensjärven kulttuurin loppuun.

Korkeusmittauksissa saatiin asuinpaikan keskikorkeudeksi n. 33m.m.p.y. Asuinpaikka sijaitsee siis melko ylhäällä. Ari Siiriäisen mukaan tämän alueen Suomensjärven kulttuurin alaraja on n. 25m.m.p.y. , kun taas varhaisen kampakeramiikan aikaisia löytöjä voi tulla transgression takia korkeudesta 27 m.m.p.y. Mainittakoon, että vastakkaisella rannalla olevan Tallinmäen varhaiskampakeraamisen asuinpaikan korkeus on n. 37.7m:n korkeudella (Rosénin keromus top.arkistossa).

Anjalankosken asuinpaikan käyttäaikana on pitkä merenlahti pistänyt aivan kosken juurelle asti, niin, että Koskenalus-suvanto on ollut lahden pohjukassa. Tämä käy ilmi, kun tarkastelee peruskarttalehdellä 25m:n korkeuskäyrää. Näin Anjalankosken asuinpaikka on ollut sekä meremranta- että jokivarsiasuinpaikka.

Se, että Anjalankoski on myöhemminkin vetänyt ihmisiä puoleensa, käy ilmi kaivauksissa tavatuista historialliseen aikaan kuuluvista löydöistä. Näitä ovat (: 28) pala piitä, joka muotonsa puolesta saattaa olla pyssyöitä, sekä kaksi kuparirahaa (:42 ja : 76) edellinen v:lta 1797 ja jälkimmäinen v:lta 1810.

Luonnonsuhteiltaan mahtavana ja kalaisana koskena Ankkapurha veti ihmisiä puoleensa. Alue kuului myöhemmin Anjalan kartanon maihin, ja olihan Kymijoki kerran valtakunnan rajana.

Helsinki 6. 5. 1974

Markku Torvinen

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

①

F. 43657

KAIVAUSALUE LOUNAASTA

KUV. M. HUURRE 1968

②

F. 43658

Ï-LINJA LÄNNESTÄ
EDESSÄ RUUTU 7

M. TORVINEN 1974

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

③

F. 43659

Ï-LINJA IDÄSTÄ:
RUUDUT 8,9,10

④

F. 43660

Ï-LINJA LÄNSI-
LUOTEESTA

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

⑤

F. 43661

LINJA- \dot{I} LUOTEE STA :
RUUDUT 1,2 JA OSA 3:STA

⑥

F. 43662

\dot{I} -LINJAA KAIVE
TAAAN
KUVA LÄNNESTÄ

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

⑦

F. 43663

Í-LINJA KAIVETTU POHJAAN
KUVA IDÄSTÄ

⑧

F. 43664

KAIVAUSALUE
LÄNNESTÄ

M. TORVINEN 1974

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

⑨

F.43665

I-LINJAA KAR-
TOITETAAN

⑩

F.43666

H-LINJAA KAIVE-
TAAN TASOSSA 3
J-JA K-LINJAA AVA-
TAAN

M. TORVINEN 1974

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

11

F.43667

'KIVEYSTÄ' RUU-
DUSSA 1:3
KUVA POHJOISES-
TA

12

F.43668

L-JA M-LINJOJEN
RUUTUJA 6 JA 7
AVATAAN
KUVA LOUNAASTA

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

13

F. 43669

RUUTU M:9

KUVA KAAKOSTA

14

F. 43670

TALTTA 'IN SITU'

RUUDUSSA K:8

M. TORVINEN 1974

ANJALANKOSKI

ANJALANKOSKEN VOIMALAITOS 1974

15

F.43671

'KAIVAUSPORUKKA'